

אוצר הליכות

נלקט ונערך מתוך שיעורי
הרב אלטר אליהו מרמורשטיין שליט"א
מו"ץ ומח"ס אוצר הליכות ועוד

שבת חזון ותשעה באב תשפ"ו

ירחץ בלי סבון³ עיין הערה (סי' תקנ"א סט"ז ומשנ"ב סקצ"ו וסקצ"ז)⁴.

ב. העוסק במלאכתו כל השבוע ומזיע הרבה, ורוצה לרחוץ כל גופו להעביר הזוהמה בעש"ק, מותר לו לרחוץ כל גופו במים קרים (שבת הלוי ח"ח סי' קכ"ז). בא"י שלפעמים החום גובר, ומזיעים הרבה, מותר לרחוץ גם כל גופו בצונן. וירחון אבר אבר לבדו, ולא בבת אחת. והדבר מסור ללב ירא ה' מתי להקל בזה (שו"ת שבה"ל ח"ז סי' ע"ז).

ג. הנוהג לטבול בכל ערב שבת, מותר לו לטבול גם בע"ש חזון (משנ"ב סי' תקנ"א סקצ"ה). אבל לא במים חמים (שעה"צ סקצ"ה).

בגדי שבת

א. הנוהגים להחליף מלבושם בכל שבת (כגון שטריימל וקפטן), מותרים גם בשבת זו. וכן אלו המחליפים רק כובע וחליפה, אף שאינו ניכר כל כך, מותרים להחליף כדרכם (משנ"ב סי' תקנ"א סק"ו).

ב. החלפת הבגדים לבגדי שבת, תהיה בזמן שרגיל בכך בכל ערב שבת (מבית לוי).

שבת חזון

מאכלי בשר בערב שבת

א. מותר לטעום כפי הצורך **תבשילי** הבשר של שבת קודש לצורך הבישול¹ (מבית לוי). ואם טעם בלבד ולא לעס את המאכל, א"צ להמתין כדן אחר אכילת בשר, ומכל מקום צריך לקנח ולהדיח פיו (דרכ"ת סי' פ"ט סק"י ובדה"ש סקט"ז).

ב. ילדים שאוכלים סעודתם בערב שבת לפני כניסת השבת, מותרים לאכול מאכלי בשר שהרי זהו סעודתם של שבת (הגרש"ז אולמן זצ"ל).

רחיצה לכבוד שבת

א. לדעת המחבר יכול להתרחץ כבכל ערב שבת. ולדעת הרמ"א רוח"ק ראושו ופניו ידיו ורגליו בצונן, ויש מקילים בחפיפת הראש בחמין למי שרגיל בכך כל ערב שבת. וכתב המשנ"ב בשם החי"אדם, דהוא הדין שמוותר לרחוץ פניו, ידיו ורגליו בחמין למי שרגיל בכך כל שבת. אך²

עיטורי האוצר

- דאין זה בכלל טעימה האסורה משום שמחה (מבית לוי). ואם פולט המאכל, אינו צריך לברך (שיע"ע סי' ר"י ס"ב, משנ"ב סק"ג עיי"ש).
- החזון איש זצ"ל התיר בכל ערב שבת חזון לרחוץ בסבון למי שרגיל בכך. עכ"ל קונטרס הזכרונות פכ"ז וכתב הגר"ח קניבסקי זצ"ל וכמדומה שלא התיר יותר מהמ"ב, רק מה שמוותר התיר בסבון עכ"ל קרא עלי מועד פ"ג. דלא כהמ"ב. ועיין עוד בספר משמרת שלום (סי' מ' הערה א').
- מי שיש לו חטטין בראשו וצריך לרחוץ, וכדי לרפאותם די לו לרחוץ בחמין בלי סבון, או לרחוץ בצונן עם סבון בתשעת הימים - יש לדון **האם עדיף לרחוץ בחמין בלי סבון או בצונן עם סבון**. ולכאורה היה נראה דרחיצה בסבון חמיר טפי, דמצינו במג"א בסי' תקנ"א סקמ"א, שאע"פ שהתירו לחוף בחמין בערב שבת חזון, מכל מקום אסור לרחוץ בבורית, אך לענ"ד הכוונה שם שאין להתיר גם בורית בנוסף לחמין, אבל כשאפשר אחד משניהם עדיף סבון, שהרי מחפפה בסבון במים קרים אין הנאה מעצם הסבון אלא מפעילותו, אבל בחמין הרי יש הנאה מעצם הרחיצה בחמין. ומכל מקום יש להדר אחר סבון פשוט (שמעתי ממז"ר הגר"מ שטרן שליט"א).
- דעת הגרמ"ש קליין שליט"א שבזמננו יש מקום להקל יותר. מוסקנת הדברים שנכתב בגליון מבי מדרשא (פנחס תשפ"ה) יש כמה צדדים להתיר רחיצה בחמין בערב שבת חזון בזמננו: א. לא פסקין כהרמב"ן דיש איסור רחיצה בערב ט"ב וע"כ ליכא למיגזר יותר בע"ש חזון. ב. לדעת המחבר והגר"א דאין אבילות בצנעה בשבת ליכא למיגזר בערב שבת חזון יותר משבת ראשונה. ג. לדידן שמקילין בלבישת בגדי שבת בשבת חזון, משום דמינכר כבוד שבת יש מקום להתיר אף רחיצה לכבוד שבת. ד. בזמננו שרגילין ברחיצת כל הגוף בחמין יש מצוה ברחיצת כל הגוף כמו חפיפת הראש בזמניהם. ה. בזמננו שכולם אסטניסטים ורגילים ברחיצת כל הגוף בחמין ליכא למיגזר ברחיצה על כל פנים בערב שבת. ובוודאי אין לנהוג היתר במקומות שנהגו איסור, אבל שאין מנהג בזה יש להדר בכבוד שבת שהוא מדברי קבלה, עכ"ד.

שיעורים ייחודיים לכוללים ולישיבות

בארבעת המינים

בשילוב מצגת הר"כה למעשה

מפי המומחה הנודע

הגאון רבי אלטר אליהו מרמורשטיין שליט"א

ניתן להתקשר 05331-44016

ג. מנהגו של מרנא השבט הלוי זצ"ל, שהחליף את כל בגדיו לכבוד שבת קודש, מלבד המכנסיים (גיליונות שבט הלוי)⁵.

הכנות לשבת

א. מותר לגזוז הציפורניים לכבוד שבת (משנ"ב סי' תקנ"א סק"כ).

ב. וכן מותר לצחצח הנעליים לכבוד שבת (מבית לוי).

ג. נהגו לאסור להחליף מצעי המיטה (משנ"ב סי' תקנ"א סק"ג). אבל להחליף מגבות [למגבות מכובשות] מותר (קיצוש"ע סי' קכ"ב ס"ט). ואין להימנע משטיפת הדירה לכבוד שבת⁶ (סי' מבית לוי).

ד. המתארח בבית חבריו והכינו לו סדינים נקיים ומכובסים, יכול לישון עליהם⁷ (שו"ת מנחת יצחק ח"י סי' מ"ד, מבית לוי).

ה. מעיקר הדין אין איסור בשמיעת הניגונים המושמעים בקריית חוצות המבשרים את בואה של שבת קודש, אבל מהראוי להחליפם בצפירה וכדומה (שמעתי ממור"ר הגר"מ שטרן שליט"א, ועיין שו"ת אמרי יעקב ח"ג סי' נ').

בשבת זו ברית מילה בבית הכנסת, הציבור יאמרוהו ובעלי הברית לא יאמרוהו, שעיקר תקנת אב הרחמים הייתה בשבת שלפני ת"ב (הגר"ש דבליצקי זצ"ל).

ג. סעודת שבת אוכלים כבכל שבת - בשר, דגים ויין וכל מטעמים.

מוצאי שבת

א. **הבדלה** במוצאי שבת (בשבוע שחל בו ט' באב) - לדעת המחבר המבדיל שותה. ולדעת הרמ"א נוהגים לתת לקטן לשתות, ואם אין קטן ישתה המבדיל (סי' תקנ"א ס"י). וישתה רוב הכוס. וכתבו הפוסקים דלאו קטן ממש אלא שהגיע לגיל חינוך⁹ ולא יודע להתאבל על ירושלים (משנ"ב סק"ע). מרנא השבט הלוי זצ"ל נהג לתת לקטנים בני שמונה ותשע שנים לשתות¹⁰ (שמעתי מחתדב"נ הגר"א איצקוביץ שליט"א).

דיני תשעת הימים עיין באריכות בספרי 'אוצר הליכות'

ערב תשעה באב

ביום השבת

הכנות לצום

א. חולה ובפרט יולדת או מעוברת, יש לשאול למורה הוראה מה דינם, והאם צריכים שתיה בלבד או גם אוכל¹¹, וראוי להקדים את השאלה ולא לחכות עד הרגע האחרון לפני

א. מפטירים 'חזון ישעיהו' (סי' תקכ"ח ס"ח, מג"א סי' רפ"ב סק"ד, קשו"ע סי' ע"ט ס' ט). ונהגו לתת המפטיר לרב (בשבת חזון) אפי' אם יש יארציט (שו"ת שבה"ל ח"א סי' ע"ד)⁸.

ב. אומרים "אב הרחמים" (משנ"ב סי' רפ"ד סקט"ז). ואם יש

עיטורי האוצר

5. וביאר מרנא השבה"ל זצ"ל שהמנהג הקדום היה ללבוש בגדי חול בשבת זו, ולא היה בזה חיסרון בכבוד שבת. והוא נוהג בדרך הממוצע כפי שהנהיג הגר"א (עיין סי' תקנ"א). גיליונות שבט הלוי.

6. **הגר"ח קניבסקי זצ"ל שאל את החזו"א זצ"ל** לענין שטיפת הרצפה בתשעת הימים, וענה לו החזו"א שלכבוד שבת יש להקל (אורחות רבינו ח"ב עמ' קס"ד), וכן בספר אשרי האיש כ' בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל, דמותר לשטוף לכבוד שבת כרגיל. ויש שנהגו למעט קצת (הליכות שלמה פ' י"ד). הגר"ש סלנט זצ"ל אמר שבעש"ק חזון לא ירחצו הרצפה כל כך בטוב כרגיל. ואמר הגר"ח זונפלד זצ"ל דאולי רק משום חומרא אמר כן. וראוי למאן דאפשר ליה, להחמיר בחומרת רב האי גאון זצ"ל (שו"ת שלמת חיים או"ח סי' ש"ב).

7. וכן הדין באם החליפו לבגדי שינה מכובסים (מבית לוי).

8. **במקום שאין אומרים ההפטר בניגון** של איכה רק כל הקהל אומרים ביחד, אין הרב צריך לעלות למפטיר (הגר"מ ש"קליין שליט"א). ובענין אמירת ההפטר בניגון של איכה, עיין במג"א סי' רפ"ב סק"ד. ובמנהגי חזו"א כתוב שלא אמרו בניגון איכה. וכן כ' בדרכי חיים ושלום אות תרס"ב, דלא יאמרו בניגון של איכה דהוי אבילות בפרהסיא, עיי"ש. אבל באות תרס"א כ': "ההפטרות בשבתות הנ"ל **בפרט בשבת חזון** הגיד ביתר עוז בקול בכי עצום והשתוקקות רב שיתקיימו יעודי הנבואות לישועות ישראל וגאולתם במהרה בימינו", עיי"ש.

9. כתב המשנ"ב (סי' רס"ט סק"א) דהיינו בן שש שבע, כל חד לפום חורפיה. והטעם, משום דאף שהגיע לחינוך של ברכת הגפן והבדלה, אך מ"מ אינו יודע להתאבל על ירושלים ואינו חייב באבילות, שהוא בגיל מעט יותר גדול. וראיתי בשו"ת דבר יוסף סי' מ"ו, שציין למג"א סי' תקנ"ט בכוס של ברית מילה בתשעה באב, לתת לקטן שהגיע לגיל שחייב לחנוכו בברכה. וציינו הלוש שרד על המג"א סק"א.

10. הגר"ש אלישיב זצ"ל נתן לשתות לקטן בן תשע שנים שיועד לכוון לצאת בברכה (שו"ת ישא יוסף סי' קל"א). היעב"ץ כתב דמותר המבדיל לשתות את יין ההבדלה. הגר"ש זצ"ל שתרע"ז אויערבך זצ"ל שתרע"ז כוס ההבדלה אף כשהיה לפניו קטן שהגיע לחינוך (הליכות שלמה פ"ד הל' כ"ו, ועיי"ש בביאורו). וכן נהגו במקלות החסידים. וכ"כ בדינים והנהגות מהחזו"א. וכן נהגו אדמור"י גור - מרנן האמרי אמת והפני מנחם זצוק"ל, מפני שהגיל של יודע לברך ואינו מתאבל, הוא גיל שאינו ברור כל כך. והאדמו"ר הבית ישראל זצוק"ל מגור פעם בחייו של אביו האמרי אמת זצוק"ל עשה סיום ואז שתרע"ז, ובשנים אח"כ היה המשב"ק שותה היין. שמעתי מהגר"ד אלתר שליט"א.

11. עיין שו"ת חת"ס (או"ח סי' קנ"ז ד"ה ועדיין) ושו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רפ"ט ד"ה מיהו). שמעתי ממור"ר הגר"מ שטרן שליט"א. ועיין שו"ת לב העברי (או"ח קע"ד) בענין צומות הנשים. ומעברות ומניקות ושו"ת דבר יוסף להגה"צ ר' יוסף דוב פישר זצ"ל (סי' מ"ז). ובאגרות מקור ברוך בשם הרה"ק מהר"ד מבעלזא זצ"ל. מכתב ט'.

מלאכה

א. עשיית מלאכה מותרת אף אחר חצות.¹⁷

הצום, כדי שבעת הצורך יוכלו לעשות בדיקת דם או להתיעץ עם רופא ע"פ הכרעת מורה ההוראה כדי לברר את מצבם.

תחנון

א. בתפילת מנחה אין אומרים תחנון משום דאיקרי מועד (שו"ע סי' תקנ"ב ס"ב).

דיני היום

א. סעודת ברית מילה ופדיון הבן בערב תשעה באב, מותר לעשותה בבשר ויין.¹² ויעשנה קודם חצות (סי' תקנ"א ס"י, ומשנ"ב סקע"ח).

סעודה המפסקת

א. כתב הרמ"א (סי' תקנ"ב ס"י): "ויש מחמירים לטבל אחר אכילתן פת באפר ולאכלו". ואומר 'זה סעודת תשעה באב' (משנ"ב סקט"ז - ב"י בשם הירושלמי). ויש שנהגו לטבל את הביצה הקשה באפר (מועד לכל חי סי' י' אות כ"ט, וכן נהג הגר"ש אלישיב זצ"ל).

טיול

א. אין לטייל בערב תשעה באב¹³ (רמ"א סי' תקנ"ג ס"ב).¹⁴ אבל אם צריך ללכת לגינה עם הילדים הקטנים להרגיע אותם מותר כפי הצורך, ואינו נחשב טיול (הגר"י דברמדיקר שליט"א).

לימוד תורה

ב. סעודה המפסקת היא הסעודה האחרונה לפני הצום, ובסעודה זו אוכלים רק פת ותבשיל אחד (שו"ע סי' תקנ"ב ס"א וס"ט).

א. כתב הרמ"א (סי' תקנ"ג ס"ב): "ונהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות ואילך כי אם בדברים המותרים בתשעה באב". וכתב המשנ"ב (סק"ח) הטעם, דהתורה משמחת הלב¹⁵. אבל המהרש"ל למד בעצמו אחר חצות. ועיין במשנ"ב (סק"ח) בשם כמה אחרונים (מאמר מרדכי וחי' אדם) להתיר ללמוד לאחר חצות. וכ"כ הבן איש חי (ש"ר פ' דברים סי"ח): "ויש לסמוך על סברת המקילין, וכן אני נוהג כסברת המקילין". כתב בס' מבית לוי: 'מנהג רבותינו ללמוד בערב תשעה באב בדברים המותרים בתשעה באב'¹⁶.

ג. תבשיל הוא דווקא מאכל מבושל, אבל פירות וירקות חיים מותר לאכול אפילו כמה מינים¹⁸. פרי או ירק שאפשר לאוכלו חי ובישלו, הוא כתבשיל (שו"ע סי' תקנ"ב ס"ג וס"ד).

ד. מאכלים שבדרך כלל דרכם לאכול בנפרד אף אם ישלם יחד הוא שני תבשילים, אבל אם בדרך כלל נאכלים יחד הוא תבשיל אחד. ולכן תבשיל שהדרך לבשלו עם בצל בכדי להטעימו, נחשב למין אחד (שו"ע סי' תקנ"ב ס"ג, משנ"ב סק"י).

עיטורי האוצר

12. **אצל מרנא השבט הלוי זצ"ל** היה פעם ברית בערב תשעה באב, והורה שסעודת המצוה תיערך בדגים ולא בבשר (שמעתי מבעל המעשה). ושוב ראיתי בנן איש חי (ש"ר פ' דברים אות י"ט) דכתב דלא לעשות סעודה בבשר. ובס' שערים מצויינים בהלכה ציין למג"א סי' תקנ"ב סק"ב, דדגים בכלל בשר, עיי"ש.

13. הרמ"א סתם דבריו מאימתי אסור לטייל, ובפמ"ג משב"ז סק"ב כ' שמשמע שאסור כל היום. ועיין שערי תשובה סק"ב שמשמע מדבריו שרק אם חל בשבת אסור לטייל כל היום. ובמטה משה (תלמיד המהרש"ל) סי' תשי"ח כתב: "נוהגים שלא ללמוד אחר חצות בערב ת"ב לפי שהתורה מש' מחת לב, ולא ילך אדם לטייל בשוק, דהרי התורה בטלה משום שכתוב בה פקודי ה' ישרים משמחי לב, ומי יקל ראשו עוד לשמוע עצמו בטיולים. כך מצאתי כתוב בשם רש"י ז"ל", עכ"ל. ומשמע מדבריו שאיסור טיול הוא בזמן שנהגו איסור לימוד, דהיינו מחצות ואילך (ס' קרא עלי מועד פ"ד ס"ג).

14. **כתב בס' יוסף אומץ הקדמון** (תתע"ב): "היאך יעלה על לב שום בר ישראל או בת ישראל לילך לטיול ביום שנעשו לאבותינו צרות גדולות וחזקות, ועוד היום אנחנו סובלים את הצרות - הגלות המר הזה בעו"ה, ושכינה הולכת עמנו בגלות".

15. **עיין תשובות חתם סופר** (או"ח סי' קנ"ו ד"ה יקרתי) **שכתב טעם המנהג שלא ללמוד בערב תשעה באב אחר חצות**, משום דכל מה שלומד מחצות ואילך, עדיין מחשבתו עליו והרהורו גביה בלילה ונכנס לאבל כשהוא שמח.

16. **נשאל הגר"מ סירוטה שליט"א** בשנת תשפ"ג (בלימוד הדף היומי אחוז במס' גיטין) האם מותר ללמוד בדיבוק חברים את הגמרות על חורבן ביהמ"ק, והשיב לאיסור מפני ב' טעמים: א. דמבואר במשנ"ב (סי' תקנ"ד סק"ד) בשם הט"ז דאסור ללמוד בדרך פלפול. ב. דבשו"ע יו"ד סי' שפ"ד ס"ד כ', שלאבל אסור ללמוד עם אחרים. - בליל ת"ב האחרון של מרנא החזו"א זצ"ל, למד מו"ק פרק 'ואלו מגלחין' עם הבחור שמשו, ולאור החשמל ביום אחר מנחה גדולה ראיתי את מרן שוכב על מטתו וקרא בירמיהו (אורחות רבינו ח"ב עמ' ק"ע).

17. פעם אחת בערב תשעה באב קנה ה"תרומות הדשן" **אתרוג**, אבל לא רצה לעשות גמור המקח עד אחר תשעה באב. לקט יושר חלק א (אורח חיים) עמוד 109.

18. כתב הבן איש חי: 'ואף על גב דמותר לאכול פירות חיים כמה מינים, מכל מקום נכון למעט הנאותיו בסעודה זו, ולא ירבה בפירות, ורק יאכל פרי הצריך לו בשביל התענית, כמו פרי שקורין אבטיח שצריך מאד במדינות אלו בשביל החום' (שנה ראשונה פ' דברים סי"ט).

יג. יש לזהר שלא יישבו שלשה לאכול בסעודה המפסקת, כדי שלא יתחייבו בזמון. אלא כל אחד יישב לבדו ויברך לעצמו. ובדיעבד אף אם ישבו שלשה לא יזמנו, דלא חשיב קביעות (שו"ע סי' תקנ"ב ס"ח, משנ"ב סק"ט).

סמוך לערב

א. הרוצה לאכול או לשנות לאחר סעודה המפסקת, נכון להתנות בפה או בלב שאינו מקבל עליו התענית עד שקיעת החמה (משנ"ב סי' תקנ"ג סק"ב).

ב. אחר הסעודה מותר לישב על כסא, ואין צריך לחלוץ מנעליו (סי' תקנ"ב ס"ז, ומשנ"ב סק"ח).

ג. משקיעת החמה צריך לנהוג דיני תשעה באב. באכילה ושתייה, רחיצה, סיכה, עשיית מלאכה ונעילת הסנדל. אבל אין צריך להוסיף מבעוד יום (שו"ע סי' תקנ"ג ס"ב).

ד. ישיבה על הארץ - היות דנקבע להלכה רק מצד מנהג, על כן בספק תשעה באב, לאחר השקיעה עד צאת הכוכבים אין צריך לשבת.²⁵

ה. קפה, תה, שוקו וחלב - אינם נחשבים כתבשיל¹⁹, ומותר לשותותם, וחוז' מזה לאכול עוד תבשיל.

ו. אין לשנות שיכר, אך לאדם חלש מותר (סי' תקנ"ב משנ"ב סק"ד).

ז. נהגו שלא לאכול דגים בסעודה המפסקת²⁰ (שו"ע סי' תקנ"ב ס"ב).

ח. המנהג הוא לאכול ביצה קשה צוננת, משום שהוא מאכל אבלים (רמ"א סי' תקנ"ב ס"ה, ומג"א סק"ו). והלבוש (סק"ה) ביאר, שכשם שלביצה אין פה אף לאבלים אין פה שאין לו דיבור. ואין אוכלים תבשיל אחר חוץ מהביצה.

ט. כתב הרמ"א (סי' תקנ"ב ס"ט): "ומנהג בכל גלילות אשכנז לאכול סעודה קבועה מנחה ואח"כ מתפללין מנחה ואוכלים סעודה מפסקת²¹. ונוהגין להרבות קצת בסעודה ראשונה²² כדי שלא יזיק להם התענית²³."

י. מרנא השבט הלוי זצ"ל אכל בסעודת המפסקת רק פת וביצה, וטבל שניהם באפר (שמעתי מחתדב"נ הגר"א איצקוביץ שליט"א).

יא. נהגו לישב על גבי קרקע²⁴ בסעודה המפסקת (שו"ע סי' תקנ"ב ס"ז), ומותר להניח כר קטן תחתיו. וגם יכול לישב על כסא נמוך למי שקשה לו לישב על הארץ (משנ"ב סי' תקנ"ט סק"א).

יב. קטן שהגיע לגיל שיועד להתאבל, וחולה שאינו צם, נמי יאכלו סעודה המפסקת. ואם יכולים לשבת על גבי קרקע יישבו (שו"ת שבה"ל ח"י סי' פ"ג ועוד).

תשעה באב

רחיצה וסיכה

א. נטילת ידיים שחרית - עד סוף קשרי אצבעותיו²⁶ (שו"ע סי' תקנ"ד ס"י). ולא יברך 'על נטילת ידיים' בשחרית אחר הנטילה, אלא אחר שיעשה צרכיו ייטול ידיו עד סוף

עיטורי האוצר

19. כך כתב בשערי תשובה (סק"א), וז"ל: "ועיין במחזיק ברכה שבויר אמת כתב שאין לשנות קאווע או טי"א בסעודה המפסקת אם לא במקום חול, ומחזיק ברכה כתב שמנהג פשוט בארץ ישראל ומצרים וכל הגלילות לשנות קאווע אף הבריא. ואמרת' ללמד זכות על רבנן קדיש וכו' דאכילת שני תבשילין דווקא אסור ולא שתייה, והאריך. ועוד דמשקה שחממוהו או הרתיחוהו לא מקרי תבשיל", עכ"ל ועיי"ש. ועיין בכף החיים סק"ג, דפיסטור אינו נקרא בישול ולא נחשב תבשיל [ויש לעיין מה הדין במי ששותה מרק צלול].

20. משום דאיכא דוכתא דדגים בכלל בשר הם, כמש"כ ביו"ד סי' ר"ז ס"ח. ועוד דהוא עולה על שולחן מלכים, ושמחה הוא לאיש באכילתו (משנ"ב סי' תקנ"ב סק"ו). והאיסור דאכילת דגים, הוא דווקא בדגים חשובים, אך סרדינים שאין בהם חשיבות אפשר לאכול. דג מעושה או כבוש נחשב תבשיל (אשרי האיש פ"ע אות י"ב).

21. מרנא השבט הלוי זצ"ל אכל סעודה, ולאחמ"כ התפלל מנחה קטנה, וקודם הזמן אכל סעודה המפסקת, פת וביצה. פעם אחת אחר תפילת מנחה בערב ט' באב, אמר מרנא זצ"ל 'אם היינו זוכים היינו לוקחים כבש ועולים לירושלים להקריב קרבן תודה, כפי שאמרו חכמים שלעתיד לבא יביאו בני ישראל קרבן תודה שהחזקנו מעמד בגלות' (שמעתי מהרב ר"א גולדשטיין זצ"ל).

22. 'מיהו מי שיכול לסגף עצמו, ויודע בעצמו שאין התענית מוזיק לו ומחמיר על עצמו, נקרא קדוש, כנ"ל' (המשך דברי הרמ"א שם). שמעתי מהרב ר"א גולדשטיין ז"ל ששמע ממרנא השבט הלוי זצ"ל, שהמהרי"ץ דושינסקיא זצ"ל לא אכל שום תבשיל בערב תשעה באב.

23. ובמג"א (סק"א) כתב: "טעם אחר מפני שבזמן בית שני היה ט' באב יום טוב, והיו מרבין בסעודה. אף עכשיו לא זז ממנה להיות לזכרון שיהפך ב"ב לששון ולשמחה".

24. עיין שערי תשובה (סי' תקנ"ב סק"ח), דע"פ קבלה אין לשבת על גבי קרקע ממש, רק ע"י הפסק כל שהוא, ובגדיו אינם הפסק, אך בגד שאינו מיוחד למלבושיו נחשב הפסק.

25. החיי אדם (כלל קל"ד ס"ג) כתב שהאיסור הוא משתחשך, והמשנ"ב (סי' תקנ"ב סק"ח) כתב שאין איסור עד הלילה. ובשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' פ"ג) כתב דכיון שהוא רק מנהג, ספיקו מותר, אלא א"כ מנהג מקומו להחמיר גם בבין השמשות. וע"ע שלמת חיים (סי' ש"ט) ושו"ת אגרות משה (א"ח ח"ה סי' ט' אות ד).

26. הוא דמועיל ביום הכפורים ובתשעה באב עד קשרי אצבעות כתב מהר"י צמח בעולת תמיד דף י"ז ע"ב ביום הכפורים אינה שולטת ובוים תשעה באב אינה מקפדת על דבר מועט כזה כי כל היום שלה בעונותינו הרבים עכ"ד הביאו בן איש חי פרשת תולדות ש"ר אות ב כף החיים סי' ד' אות י"ד.

קשרי אצבעותיו, ואז יברך על נטילת ידיים משום תפילה.
(משנ"ב שם סק"כ).

ב. היוצא מבית הכסא, וכן הנוגע במקומות המכוסים [ששם הוא מקום זיעה], ייטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו. (שו"ע סי' תרי"ג ס"ג). הנוהג בכל ימות השנה ליטול ידיו שלש פעמים לאחר שיוצא מבית הכסא, מותר גם בתשעה באב.

ג. מותר לשים תכשיר נגד זיעה. (ביאורו"ל סי' תקנ"ד ד"ה סיכה).

ד. כלה שלא עברו שלשים יום מנישואיה, מותרת לרחוץ פניה במים, וכן לסוך בשמן או משחה [אם יש יובש], שלא תתגנה על בעלה (משנ"ב סי' תקנ"ד סק"ט).

ה. נהגו שלא להתאפר וכדומה, וכן שלא לענווד תכשיטים (נטעי גבריאל פ' ע"ג ס"ה בשם אגרות משה).

תפילת שחרית

א. בתשעה באב משיכמים קצת לבית הכנסת. ומכל מקום אם מוחמת כן יגמרו התפילה והקנינות הרבה זמן קודם חצות, אין להשיכמים. (משנ"ב סי' תקנ"ט סק"ז). וגם המאחרים יקפידו על זמן קריאת שמע.

ב. נוהגים שאין מתעטפים בטלית ואין מניחים תפילין בתפילת שחרית, אלא בתפילת מנחה. ולובשים טלית קטן בלא ברכה. (שו"ע סי' תקנ"ה ס"א). ואם פשטו בלילה, י"א שצריך לברך עליו. (סידור יעב"ץ, משנ"ב סי' תקנ"ה סק"ב). והורה הגר"ש אויערבך זצ"ל להקפיד לישון עם הטלית קטן ולהמשיך ללבושו ביום, וזירז כן לבני ביתו, כדי שלא לבוא לחיוב ברכה בבוקר.²⁷

ג. ברכות השחר [הנותן לשכוי וכו'], אומרים כבכל יום, מלבד ברכת 'שעשה לי כל צרכי' שדנו בזה הפוסקים כיון שהיא ברכה הנאמרת בכל יום על מנעלי האדם, ובתשעה באב

אין נוטלים מנעלים. וכתב המשנ"ב (סי' תקנ"ד סק"א) שהסכימו הרבה אחרונים שיכול לברך ברכת 'שעשה לי כל צרכי'. והמנהג לברך (מבית לוי). הנוהגים על פי האריז"ל והגר"א, מברכים ברכת 'שעשה לי כל צרכי' במוצאי תשעה באב כשנוטלים את המנעלים.²⁸

ד. בעניין אמירת פיטום הקטורת קודם התפילה, הרמ"א (סי' תקנ"ט ס"ד) כתב דלא לאומרו.²⁹ ונחלקו הפוסקים האם כוונת הרמ"א הייתה על אמירת פיטום הקטורת קודם התפילה או על אמירתה לאחר התפילה. עיין שדי חמד (ח"ה פאת השדה בין המצרים סי' ב אות י עמ' 383) דכוונת הרמ"א הייתה רק על פיטום הקטורת שלאחר התפילה.³⁰ אולם דעת מרנא השבט הלוי זצ"ל, שלא לאומרו כלל³¹ כפשוטו המג"א (סק"ז) (שו"ת מחשבת הלוי ח"ב סי' י"ז).

ה. המנהג שאין מחזיקים את הציציות בברוך שאמר ובקריאת שמע (מבית לוי).

ו. **מרנא השבט הלוי זצ"ל** הוסיף בתשעה באב בברכת "את צמח" שבשמו"ע, את התיבות **"ומצפים לישועה"**, אע"פ שבשאר ימות השנה לא אמרם, מחמת שהזמן ראוי ומיועד להזכיר את ציפייתנו לישועה קרובה (סי' הליכות שבט הלוי).

ז. הכהנים אין נושאים כפיהם והש"ץ אינו אומר או"א (קיצוש"ע סי' קכ"ד ס"ג; לוח א"י).

ח. אין אומרים תחנון. ואין אומרים א-ל ארך אפיים, ולא למנצח, ולא תפילה לדוד ולא פיטום הקטורת (סי' תקנ"ט ס"ד).

ט. **אָבֶל רח"ל** יכול להתפלל לפני העמוד, אבל אין עליו חיוב להתפלל לפני העמוד.³²

עיטורי האוצר

27. הליכות שלמה (תפילה, פ"ג הערה 34). עיין מג"א (סי' כ"א סק"ב) בשם כתבי האריז"ל, לישון תמיד עם טלית קטן.

28. כן מובא בסידור בעל התניא, וכן כתב בדנינים והנהגות בשם הגר"א ובשם החזו"א.

29. וביאר המג"א (סק"ז; הו"ד במשנ"ב סק"כ) הטעם, שאינו מסדר התפילה לפי שאין כל אדם אומרו. ועיין באשל אברהם (בוטשאטש, סי' תקנ"ט ברמ"א) שכ' וז"ל: 'נראה שאין זה רק מי שאינו קבוע בזה בכל יום ערב ובוקר, מה שאין כן כעת שאומרים בבתי מדרשות הקדושות פטום הקטורת בקביעות כמו כל סדרי התפילות הקבועות. וגם בהרבה בתי כנסת הקדושים אומרים כעת קטורת בקביעות ובכל הסידורים נדפס כן, נראה כיון שכבר שווה חובה עליהם, הרי זה ככל פסוקי דזמרה ממש', עכ"ל. וכן מורה הגרמ"ש קליין שליט"א. וראה הערה הבאה.

30. וסברתו לחלק ביניהם, משום שפיטום הקטורת שלאחר התפילה נאמרת רק לסלק את המזיקים שלא יזיקו לתפילה. ובדומה לזה כתב האשל אברהם (שם) שכל זה שהורה (הובא בעהרה לעיל) שבמקומות שקיבלו חובה אומרים אותו, היינו לגבי פיטום הקטורת שלפני התפילה, שהוא מדין ונשלמה פרים שפתינו, אך פיטום הקטורת שלאחר התפילה, שאינו מצד ונשלמה פרים, שהרי כבר אמרו פיטום הקטורת קודם התפילה, והוא מצד 'קטורת ישמח לב', ועניינו לצרפו לשיר של יום כדי שהשיר יהיה ע"י 'עבדו את ה' בשמחה', זה אין לומר בתשעה באב.

31. **ויש לדון** אם סבר כן גם בקהילות החסידים שכל הציבור כולו קיבלו עליהם כחובה גמורה ע"פ הוזה"ק, או רק במקומות שמצוי חלק מהציבור שנוהג כמנהג זמן המגן אברהם, שהוא דבר ראוי וטוב לאומרו ומעלה גדולה שהוא בשו"ע כעצה טובה, אך אינו חובה, וכשאין פנאי אין אומרים אותו.

32. שבט הלוי, ס' ידות החיים (עמ' קמ"ה) מכתב ממרנא השבט הלוי זצ"ל. ועיין בביאורו"ל (סי' קל"ב ק' מאמר קדישין) שבימים שאין אומרים למנצח אין האבל מתפלל לפני העמוד.

אמירת הקניות

א. בשעת אמירת הקניות אסור לשוחח עם חברו, דאין להפסיק מן האבילות (שו"ע סי' תקנ"ט ס"ה, ועיי"ש).

ב. **מרנא השבט הלוי זצ"ל** חיבר קינה על חורבן יהדות אירופה הנקראת קינת "אש תוקד בקרבי". ואמרו חו"ק קודם פיוט 'אלי ציון ועריה'.

ג. אחר חצות, ערך מרנא השבט הלוי זצ"ל תיקון חצות ברוב עם. ואמרו כל הפיוטים, ותיקון רחל בלבד (הליכות שבט הלוי)³³.

ד. כתב הרמ"א (סי' תקנ"ט ס"י) שנהגו ללכת לבית הקברות לאחר שיוצאים מבית הכנסת.

עניינים שונים

א. נחלקו הפוסקים אם מותר להריח בשמים ביום התענית, דעת הט"ז לאסור. וכתב השה"ע (סי' תקנ"ט סק"א) שכן ס"ל להגר"א לאסור. והרחת טאב"ק - אם מקל על צומו מותר³⁴.

ב. אין שאילת שלום לחברו בתשעה באב (משנ"ב סי' תקנ"ד סקמ"א). אך מותר לאחל מזל - טוב (מבית לוי, ועוד פוסקים).

ג. החושש שמא ישכח עד הלילה דברי תורה שהתחדשו לו, בדברים המותרים ללמוד בתשעה באב, יכתוב רק ראשי דברים³⁵.

תפילת מנחה

א. קודם תפילת המנחה יש ליטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו, דהוי כמקבל פני השכינה (משנ"ב סי' תקנ"ד סקכ"א). [בשנים קדמוניות היה מרנא השבט הלוי זצ"ל יורד

לפני התיבה לתפילת מנחה, והתפלל בהתעוררות רבתית³⁶. ובשנים שכבר לא היה ניגש, מורה היה לגבאי ביהמ"ד לשלוח רק מי שיכול להתפלל מתוך רגש (הליכות שבט הלוי)].

ב. בתפילת מנחה אומרים 'נחם' בברכת בונה ירושלים. ואם שכח לומר 'נחם', אומרו ברצה קודם 'ותחזינה' ואינו חותם בברכת 'בונה ירושלים' אלא כרגיל - 'המחזיר שכינתו לציון'³⁷. ואם שכח גם שם, אומרו אחרי 'אלוקי נצור' קודם 'יהיו לרצון'. שכח לומר גם שם, אינו חוזר³⁸.

ג. כשמתפללים מנחה לאחר פלג המנחה, הכהנים נושאים כפיהם וכשאין כהנים אומר הש"ץ או"א (לוח א"י). אבל קודם פלג המנחה אין נשיאת כפיים אבל אומרים או"א. ולדעת החזו"א הכהנים נושאים כפיהם אפילו במנחה גדולה. (חזו"א או"ח סי' כ', דינים והנהגות).

ד. כהן הנוטל ידיו קודם נשיאת כפיים, נוטל ידיו כרגיל עד הפרק. (סי' תרי"ג משנ"ב סק"ז).

מלאכה

א. נהגו שלא לעשות כל מלאכה שיש בה שיהוי קצת³⁹, אפילו מעשה הדיוט עד חצות, כדי שלא יסיח דעתו מהאבילות⁴⁰.

ב. אפילו שמותר לישא וליתן אחר חצות, לא ימשוך בעסקיו כדי שלא יסיח דעתו מן האבילות. (משנ"ב סי' תקנ"ד סקמ"ט). והוא הדין שלא יקבע עצמו למלאכה עד שיסיח דעתו מן האבילות (שעה"צ סקנ"ג).

ג. מי שהוא ירא שמים, יש לו להחמיר כל היום בין במלאכה ובין במשא ומתן, שלא יסיח דעתו מן האבילות. (קיצוש"ע סי' קכ"ד סט"ו).

עיטורי האוצר

33. וכן בכל ימי בין המצרים ערך מרנא השבט הלוי זצ"ל אחר חצות היום תיקון חצות, ככתוב באריז"ל (הובא במשנ"ב סי' תקנ"א סק"ג), ברוב עם בבית מדרשו. וכך נהגו אצל החת"ס ותלמידיו זצ"ל.

34. עיין בכף החיים (סי' תקנ"ד סק"ד) שז': "ומיהו מותר לשאוף הטובא"ק דרך הנחיריים בתשעה באב וביום הכפורים, אך מי שנהג איסור קאי באיסורו ואין להתיר לו כמו שכתבנו לעיל (סימן ר"י אות ל"ז) יעו"ש. והנהגתם ר"ח טוב באבק בתשעה באב לא טוב עושים. מועד לכל חי (סימן י"ד אות ע"ד)", עכ"ל. אמנם אם אינו מתכוון לתענוג אלא רק להקל על צומו מותר (שמעתי ממו"ר הגר"מ שטרן שליט"א).

35. כף החיים (סי' תקנ"ד סק"ק). ובשערי תשובה (סק"כ) אוסר אף בדברים המותרים ללמוד בת"ב, משום שיש שמחה בכתיבת חידושי תורה. ועוד, שביום אחד אין חשש שמא ישכח. אך מהר"ח פלאגי (מועד לכל חי סי' י' ע"ה) התיר בכל גווני.

36. **הרבה פעמים התבטא** לפני תפילת מנחה של תשעה באב, שתפילה זו לעת ערב, הוא עת רצון נשגב מאוד. ואף בשנה האחרונה אמר לב"ב טרם התפילה כי הולכים להתפלל עכשיו תפילת עת רצון מיוחדת (גיליונות שבט הלוי). ועיין בבני יששכר (מ' תמוז אב אות ג').

37. משנ"ב (סי' תקנ"ז סק"ב). ובדיעבד אם אמר בשומע תפילה יצא (ביאור"ל ד"ה בבונה ירושלים).

38. אשי ישראל (פ' מ"ד ס"ג).

39. **לעשן:** המשנ"ב (סי' תקנ"ה סק"ח) הביא שהכנסת הגדולה אסר לעשן טיטון (שקורין רייכערין) אפילו בד' צומות וכ"ש בט"ב. והחמיר מאוד עד שכתב שמי שמעשן בט"ב היה ראוי לנדונו, ויש מאחרונים שמקילין, וע"כ מי שדחוק לו שמורגל בו ביותר, יש להקל אחר חצות בצינעא בתוך ביתו. ועיין בשו"ת זכר יהוסף (סוס"ק קצ"ח) שהכנה"ג שהחמיר כ"כ עד כדי נידוי, הוא משום שזמנו היה בזמן כת ש"צ שר"י שהפכו לט"ב שנה אחת לשמחה, וכיון שנשכחו, שוב החמיר לשנה הבאה גם בעיניים המותרים מן הדין להוציא מלבן וכו'. ועיין בדעת תורה.

40. סי' תקנ"ד סכ"ב, משנ"ב סקמ"ג, קיצוש"ע סי' קט"ו סט"ו. ועיין ברש"י (תענית יג. ד"ה כשאמרו).

- ד. מלאכת דבר האבד מותרת, כדרך שאמרו בחול המועד (שו"ע סי' תקנ"ד סכ"ג ועיי"ש).
- ה. אין להקל לשטוף הבית בתשעה באב אחר הצהרים לכבוד שבת⁴¹ (מבית לוי).
- ו. מותר לשחוט מחצות היום לכבוד שבת. וכן לבשל לצורך שבת אם הזמן אם נצרך לכך⁴².

חולה ומי שאינו מתענה

- א. חולה או יולדת שאינם מתענים ואוכלים פת, ייטלו ידיהם עד פרקי אצבעותיו⁴³. (כפ החיים סי' תקנ"ד סקנ"ג). וכן ייטלו מים אחרונים (סי' ט"ב שחל ביום א' עמוד כפ"ג).
- ב. בברכת המזון יאמר נחם לפני 'ובנה ירושלים'⁴⁴, ואם שכח אין מחזירין אותו. ועיין בשע"ת בשם איזה אחרונים שמפסקים על פסק זה, וכן בביאור הגר"א משמע שדעתו נוטה שלא לאמרו, כי לא קבעוהו רק בתפילה (שו"ע סי' תקנ"א משנ"ב סק"ה).
- ג. הלוקח תרופות בט' באב וצריך לשותות עמהם מים, אינו מברך על המים כל זמן שאינו רוצה ליהנות מהם. (שו"ת שבט הלוי ח"י סי' פ"ג)⁴⁵.
- ד. חולה יניח תפילין (בשחרית) קודם האכילה - אם מתפלל שחרית בביתו ביחידות, יתפלל עם תפילין. ואם מתפלל בבית הכנסת, יתפלל בלא תפילין, ואחר כך בביתו יקרא קריאת שמע עם תפילין. ואף אם מניח תפילין לאחר זמן קריאת שמע, יחזור ויקרא קריאת שמע עם התפילין⁴⁶.
- ה. במנחה יכול להתפלל עם התפילין אף שכבר הניחם בשחרית, שלא לפרוש מן הציבור (שבט הלוי ח"ט סי' קל"ג אות ב').

מוצאי תשעה באב

תפילת מעריב וקידוש לבנה

- א. מקדימים להתפלל ערבית קודם חצי שעה לאחר השקיעה⁴⁷. (שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' ע"ב). וז"ל: "וכך קבלתי להתפלל במוצאי תענית מעריב מוקדם יותר, וכך אני נוהג בבית מדרשי"⁴⁸.
- ב. אלו שנהגו שלא לברך בבוקר 'שעשה לי כל צרכי', יברכו עכשיו לאחר שנעלו המנעלים.
- ג. **קידוש לבנה:** כתב הרמ"א (סי' תכ"ו ס"ב) שאין מקדישין הלבנה במוצאי ט' באב. ויש שנהגו שכן לקדש הלבנה במוצאי ט' באב, ע"פ האריז"ל שבמוצאי ת"ב נולד בן דוד ומבשרים ללבנה [כינוי לשכינה] ולישראל שעתידיים להתחדש. וכתב המשנ"ב (סק"א) דדעת האחרונים דמקדישין במוצאי תשעה באב. ונועלים המנעלים קודם קידוש לבנה.
- ד. יטעם קודם קידוש לבנה, ואם מחמת הטעימה ימנע מלקדש הלבנה בציבור, יכול לקדש אפילו כשלא טעם. (משנ"ב סי' תכ"ו סק"א שעה"צ סק"ט). מרנא השבט הלוי זצ"ל קידש הלבנה לאחר טעימה בביתו. (חתדב"נ הגר"א איצקוביץ שליט"א).

עיטורי האוצר

41. הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל בעל אבן ישראל הורה לשואל שבכל יום חמישי באה עוזרת לעשות נקיון בבית האם בשנה זו שתשעה באב חל ביום חמישי גם כן מותרת לעשות נקיון ביום חמישי? ת. דבתשעה באב לא מנקים אבל היא יכולה לבא ביום רביעי ולנקות בשביל שבת. (הליכות אבן ישראל עמוד שע"ב הערה מספר 1).
42. עיין סי' תקנ"א משנ"ב סק"כ, והיתר בישול שמעתי ממרנא השבט הלוי זצ"ל (מבית לוי).
43. עיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קל"ט) לעניין יום הכיפורים, שפסק שיטול ידיו עד הפרק, וכ"כ בשמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט סי' ל"ג) בשם הגר"ש אויערבך זצ"ל.
44. ומהר"ח פלאגי (מועד לכל חי סי' י סעיף פג) כתב, שהוא רק אם אכל לאחר מנחה גדולה, שהוא זמן נחמה, אך במשנ"ב מבואר שאמרו כל היום.
45. כתב בשו"ת אמרי יעקב (ח"ב סי' ח'): "אולם לענ"ד לא עמדתי כאן על דברי מרן זצ"ל, דהרי ודאי דבת"ב שהוא יום חם אדם נהנה מהשתיה, וא"כ מה לי אם רוצה ליהנות או לא. וכמו דקיי"ל ביוהכ"פ (סי' תר"ח ומג"א סי' ר"ד סק"כ) דיש לברך הגם שאינו רוצה לאכול או לשתות להנאתו רק לאנסו, מ"מ הואיל שסוף סוף נהנה הוא מזה מברך עליו, ולא אמרין דכיון שאינו חפץ בהנאה ואוכל רק להציל נפשו יפטר, ה"ה בזה הוי הדין כן שהואיל והוא יום חם ושותה מים שנהנה ממנו, הגם שעושה רק מפני שהוא חולה וזקוק לכדור שאינו יכול לבלוע אותו, מ"מ נראה דצריך לברך דהא נהנה הוא משתיית המים, ועיין". עכ"ל.
46. שו"ת שבט הלוי (ח"ט קל"ג, מבית לוי), ודלא כפסק המשנ"ב (סי' תקנ"ה סק"ה). ומנהג רבותינו (שנקטו כשערי תשובה) לקרוא ד' פרשיות עם התפילין בט' באב - משום שהוא דרך תפילה (מבית לוי).
47. **במוצאי התענית** יש מדקדקים ליטול הידיים ג"פ. ואם מתפלל תפילת ערבית לאחר סיום הצום, ייטול ידיו קודם תפילת ערבית (כן איש חי אות כ"ה, לוח א"י). וכן נהג בעל אילת השחר (כאיל תערוג).
48. עיין שם בתשובה, וכן בח"י סי' פ"א ו. שבחלשים ממש יש להקל עוד יותר. ועיין בלוח שבט הלוי בסופו בירור מה כונתו ומה שהסביר דעתו בענין.

ה. המנהג לרקוד אחר קידוש לבנה כרגיל (מבית לוי).

אבילות במוצאי הצום כשחל תשעה באב ביום ה'

א. נאמרו כמה קולות באבילות במוצאי הצום כשחל תשעה באב ביום ה', מפני כבוד השבת:

בשר ויין; שמיעת כלי שיר: שהחיינו: דינם כבכל שנה.

כיבוס: בשנה זו מותרת⁵² לכבס ולהגין מיד במוצאי הצום (משנ"ב ס' תקנ"ח סק"ג, מבית לוי).

תספורת: מותרת מיום שישי בבוקר, ובמקום הצורך אפשר להקל מהלילה (קיצושי"ע ס' קכ"ד ס"כ, ס' תקנ"ח משנ"ב סק"ד, מבית לוי).

רחיצה: מותרת מיום שישי בבוקר (משנ"ב תקנ"ח סק"ג ועיין עוד סידור יעב"ץ, ושו"ת אבן ישראל ח"ז סי' כ"ז). אם רוחץ במוצאי התענית לכבוד שבת מותר (עיין ביאור"ל ד"ה 'עד חצות'. פוסקים).

אבילות במוצאי הצום

א. אכילת בשר ושתיית יין אסורה⁴⁹ לדעת הרמ"א עד י' אב בחצות היום, חוץ מסעודת מצוה (ס' תקנ"ח ס"א, ומשנ"ב סק"ב). ולדעת המחבר אסור בכל היום של י' אב.

ב. מי שיש לו צער מחמת לכלוך או זיעה, יכול להקל ברחיצה במקלחת בבית, כשהוא מיועד רק להעביר את הלכלוך והזיעה⁵⁰.

ג. שמיעת כלי שיר מותרת מיום למחרת ט"ב בחצות - לאלה שנוהגים היתר לשמוע בשאר ימות השנה⁵¹.

ד. הנוהגים שלא לברך שהחיינו מ"ז בתמוז - לא יברכו גם בליל ויום עשירי (שע"ת ס' תקנ"ח סק"ב).

עיטורי האוצר

49. אך דבר שנתבשל עם בשר, מותר גם בליל עשירי. וכן אם דרכו תמיד לברך ברכת המזון על כוס יין, מותר גם בלילה זה (ס' תקנ"ח ביאור"ל ד"ה שלא).
50. אף אם אינו צער כזה המתיר רחיצה בתשעת הימים. הליכות שלמה (פ"ד הערה כ"ו), אשרי האיש (ח"ג פעה"ה), ותשובות והנהגות (ח"ב ס' ר"ס).
51. משחרב בית המקדש גזרו חז"ל שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמח בהם, ואסור לשומעם מפני החורבן (שו"ע ס' תק"ס ס"ג). ודווקא מי שרגיל בהם אסור (רמ"א שם). ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' ס"ט וח"ח סי' קכ"ז) שכ' וז"ל: "דאפילו אם הטיע"פ נעשה משירה בפה הוא נהפך לכלי שיר, אלא שכהיום אפילו המדקדקים מקילים בזה, ויש ללמוד עליהם זכות, ופעמים הרבה עושים לפקח עצבותיה ושרי, ובפרט בנשים שכיח זה", עכ"ל.
52. בקיצושי"ע (ס' קכ"ד סכ"א) כתב, שההיתר הוא דווקא מיום ו' בבוקר, אבל היעב"ץ בסידורו כתב להתיר מהלילה. ויש בזה גם משום תקנת עזרא לכבס בחמישי, שהיו פנויים ביום שישי לצרכי שבת. וכיון שמוותר לכבס, מותר לכבס הכל, אף מה שאינו צריך לשבת (מבית לוי). ודעת הגר"ז אויערבך זצ"ל במכונת כביסה אשר אין רגילים לכבס בה קצת, אפשר להוסיף גם כביסה שלא לצורך שבת (הגהות ותקונים על שש"כ פמ"ב הערה י"ז).

יה"ר שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ויהפכו ימים אלו לששון ושמחה

יתברכו המתנדבים בעם לזכות ארצנו בדבר הלכה

לְטוֹבוֹת נִשְׁמַת הרה"ק רבי יעקב בן הרה"ק רבי מרדכי יוסף זצ"ל בעל "בית יעקב" מאזיבצה נלב"ע ט"ו אב תרל"ח נרבת נכדו ידידנו הרב בן ציון דוד וכהלדר שיחי	לְטוֹבוֹת נִשְׁמַת כ"ק אדמו"ר הרה"ק רבי ארנן בן הרה"ק רבי יששכר דב זצ"ל מבעלזא זצ"ל נלב"ע כ"א אב תשי"ז נרבת ידידנו הרה"ק ר' מיכל רוקח שיחי	לְטוֹבוֹת נִשְׁמַת הרה"ק ר' ישראל מאיר בן ר' ירחמיאל משה קניג זצ"ל נלב"ע כ"ט תמוז תשע"ו	לְטוֹבוֹת נִשְׁמַת הרה"ק ר' יוסף אשר בן הרה"ק ר' משה טוביה ברנשטיין ז"ל נלב"ע י"ג תמוז תשע"ב נרבת בנו ידידנו הרב יעקב יצחק שיחי	לְטוֹבוֹת נִשְׁמַת הרה"ק מרת אסתר בת הר"ר יחזקעל מנחם ע"ה פלדמן נלב"ע ד' אב תש"ע	לְטוֹבוֹת נִשְׁמַת הרה"ק ר' ישראל מאיר בן ר' ירחמיאל משה קניג זצ"ל נלב"ע כ"ט תמוז תשע"ו	לְטוֹבוֹת נִשְׁמַת הרה"ק ר' יוסף אשר בן הרה"ק ר' משה טוביה ברנשטיין ז"ל נלב"ע י"ג תמוז תשע"ב נרבת בנו ידידנו הרב יעקב יצחק שיחי	לְטוֹבוֹת נִשְׁמַת הרה"ק ר' ישראל מאיר בן ר' ירחמיאל משה קניג זצ"ל נלב"ע כ"ט תמוז תשע"ו
--	---	---	--	--	---	--	---

ניתן לשמוע את השיעורים ב'קול הששון' + יוצא לאור ע"י מכון אוצר הלכות + עיצוב ועימוד: יצחק
להארות והערות ניתן להתקשר בשעות הערב בטל' 053-3144016 או לפנות בדוא"ל A303570102@gmail.com
נא תרמו בעין יפה לזיכוי הרבים בעמדות נדרים פלס' בולט - והערב נא" לציון עבור 'אוצר הלכות'